

Vestfoldmuseene IKS

Antikvariske bygninger og anlegg

De ulike avdelingene i Vestfoldmuseene driver mye av virksomheten sin i antikvarisk verdifulle bygninger og bygningsmiljø. Eierskap til bygningene er opprettholdt hos de tidligere museumseierne, men en del steder ivaretar Vestfoldmuseene et kulturminnefaglig veiledningsansvar. Dette gjelder blant annet for Herregården og Kirkestredet 5 i Larvik, maleren Edvard Munchs hus i Åsgårdstrand og bygningsmassen på Jernverket Eidsfoss og Berger. For Vestfoldtunet i Tønsberg og Gumserød gård i Brunlanes som begge eies av Stiftelsen Vestfold Fylkesmuseum, har Vestfoldmuseene et ansvar for vedlikehold utover det som er avtalefestet for de øvrige stedene

Blant de antikvarisk verdifulle bygningene er Herregården og Kirkestredet 5 i Larvik vedtaksfredet. Det samme gjelder Nøtterøyhuset på Vestfoldtunet og maleren Edvard Munchs Hus i Åsgårdstrand. Middelalderloftet fra Heierstad er automatisk fredet. Øvrige bygninger som er vernet gjennom plan-tiltak eller avtaler er Haugar, Vestfold kunstmuseum (tidligere Tønsberg Maskinistskole), Hvalfangstmuseet i Sandefjord, (Museumsgata 39 og Rådhusgata 2A, Sandefjords første sykehus).

Herregården i Larvik

Herregården i Larvik ble fredet i 1923, men alt i 1917 omtalte riksantikvar Fett bygningen som et «uvurderlig monument» av «*godseiertypen i Vestfold*».⁹ Den ble bygget som residens for stattholder og greve Ulrik Frederik Gyldenløve i 1677. Bygningen er en barokk trebygning med interiører i barokk og régence. Herregården var i bruk som grevelig residens i perioden 1677-1805 og var deretter i privat eie fram til bygningen ble kjøpt av kommunen i 1821. Herregården har siden da vært brukt som byens rådhus, teater, skole, bibliotek, rektorbolig, vaktmesterbolig og prestebolig. Anlegget eies av Larvik kommune og Larvik Museum disponerer bygningen til museale formål.

Herregården i Larvik. Foto: Mekonnen Wolday.

⁹ Aina Aske & Gro Stalsberg (2011) Vestfolds glømte kulturarv. I: Aske, Aina & Maria Forneheim (red.) Vasterhavets kulturarv, Unipub

Samlingsplan Del II – Museumshistorikk og samlingsprofil

Kirkestredet 5, Larvik Sjøfartsmuseum

Murbygningen fra 1714 ble gjenoppført i 1730 etter en brann to år tidligere. Byggherre var Johan A. Blume, bygningsinspektør i grevskapet. Bygningen ble prestebolig i 1741 og senere tatt i bruk som tollbod (1850-1888) og fabrikklokale. Bygningen ble fredet i 1923.

Larvik Sjøfartsmuseum disponerte lokalene til museal virksomhet siden 1962. Den eies av Larvik kommune og Larvik kommunale eiendom har det bygningsmessige ansvaret for anlegget, mens Larvik Museum disponerer bygningen til museale formål. Utstillingene ble i 2011 tatt ned på grunn av den utvendige restaureringen som også påvirket inneklimateet for gjenstandene i stor grad. Bygningen blir i løpet av 2014 ferdig restaurert utvendig.

Kirkestredet 5, Larvik sjøfartsmuseum. Foto: Lise Emilie Talleraas.

Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum

Bygningen eies av Sandefjord kommune. Bygningen som huser museet ble fullført i 1917. Museumsbygningen ble tegnet av arkitekt N.W. Grimnæs og utsmykket med skulpturer av billedhuggeren Vigrestad.

Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum. Foto: Lise Emilie Talleraas.

Vestfoldmuseene IKS

Vestfoldtunet

Deler av Vestfoldtunet. Foto: Mekonnen Wolday.

Friluftsavdelingen (Vestfoldtunet) på Slottsfjellet består av 14 hus som danner et tilnærmet åpent firkanttun for å illudere en typisk Vestfold-gård. Det er to framhus på tunet. Det eldste, *Hynnestua* (datert til 1685), kommer fra Hynne i Andebu. Huset sto på Andebu bygdemuseum på Berg og ble gjenreist på Tallak i 1958. Det andre framhuset er *Vålehuset* fra ca 1795 fra Hem søndre, Våle i Undrumsdal. Det ble først gjenreist som museumshus på Mellom-Teglhagen, men flyttet til Tallak i 1947. Låven, *Bøenlåven* fra 1820-årene, kommer fra Bøen i Andebu. Stabburet er et *kåpebur* som er særegent for Vestfold fra Fadum i Sem og er fra ca 1820-40. De ble begge satt opp i 1952. Litt på siden av tunet står middelalderloftet fra 1406-07. *Heierstadloftet* (datert til 1405-7) fra Heierstad i Hof, kjøpt og gjenreist på Vestfoldtunet i 1957.

Heierstadloftet på Vestfoldtunet. Foto: Mekonnen Wolday.

Smie og kullhuset er plassert utenfor tunet. De kommer fra Herland i Lardal og ble satt opp i 1954. Ved siden av ligger ei kjone fra Berg i Andebu, gjenreist i 1954. Et stykke ovenfor tunet er en rekke seterhus plassert. Det er to størhus, et med ljore fra Hynne i Andebu og et fra Lindsverk i Lardal. Midt imot dem ligger et sauefjøs og et nautfjøs som også kommer fra Lindsverk i Lardal. Alle disse seterhusene ble satt opp på museet i 1947. Et byhus fra Klostergaten 5 i Tønsberg (1780-årene) var en

Samlingsplan Del II – Museumshistorikk og samlingsprofil

gave fra Tønsberg kommune. Det ble satt opp på Tallak i 1945/46, og ble brukt som museet første kontorbygning samt bolig for konservator. Siden har det hatt tilnavnet *Konservatorboligen*. Det hører også til et uthus med vedskjul og utedo. På kanten mot vest er det plassert et framhus som kommer fra Smidsrød på Nøtterøy. Det er et karakteristisk hus brukt av fiskebondens familier.

Gumserød gård

Gården ligger i Brunlanes kommune og ble gitt til Vestfold Fylkesmuseum som en testamentarisk gave i 1978. Anlegget består av et tun omkranset av en herskkelig hovedbygning fra ca 1820, forpakterbolig fra omtrent samme tid, gammelt stabbur samt låvebygningen. Dagens låvebygning ble oppført etter at den gamle låven fra 1914 brant. Hovedbygningen er omkranset av en blomster- og frukthage. Våningshusets interiør er fra tidlig 1800-tall og fram til 1970-årene. Gumserød ble trolig ryddet i høymiddelalderen og var lenge en del av Tanum kirkes gods. Bygselen på gården ble i 1813 overtatt av garnisonsprest i Fredriksvern, senere stortingsmann.

Hovedbygningen, Gumserød gård. Foto: Mekonnen Wolday.

Bull hadde Gumserød som landsted og drev gården med forpakter fram til 1847, da han kjøpte gården og fikk den skjøttet over til seg. Etter Bulls død i 1847 bodde hans kone her til 1858 og kaller stedet for *Alders hvile*. Etter hennes død kjøpte skipsfører Simon Pock gården og drev den med forpakter til 1866. Tredje eier av Gumserød var Søren Thoresen gift med Anna Sørensen fra Jomfruland. I 1866 startet steinbruddvirksomheten på eiendommen. Det tyske firmaet Kessel & Rohl sto for driften, mens steinarbeiderne kom fra Bohuslen. Steinen ble blant annet brukt på større monumenter. Dette var den første rasjonelle steinbruddvirksomheten i distriktet, bergarten var Syenitt. Steinbruddet ble avviklet i 1920-årene.

«Majorstua» i Hvarnes

Milorghytta, *Majorstua*, i Hvarnes ligger på sørsiden av Hvarnesåsen, ble bygget i 1944 som hovedkvarter for Milorgs distrikt Vestfold, D-15. Dette skjulestedet ble aldri oppdaget av tyskerne, og er fremdeles godt bevart. Vestfold Fylkesmuseum har fått hytta som gave, men Hedrum historielag har ansvar for tilsynet.

Vestfoldmuseene IKS

Industrimiljøet Berger

Blindevannet på grensa mellom Sande og Svelvik kommuner har gitt liv til to tekstilfabrikker på Berger; Berger fabrik (1880-2003) og Fossekleven fabrik (1889-1965). Berger gård, som eide vannrettighetene, drives fortsatt med hovedvekt på fruktdyrking, og dyrene på gården beiter i kulturlandskapet oppover mot Blindevannet. Det lille industrisamfunnet som vokste opp rundt fabrikkmiljøene er tilnærmet intakt og svært godt lesbart som industrisamfunn. Her ligger skolen, kirken, sykestua, idrettsanleggene, skysstasjon, og forsamlingslokalet godt bevart og i bruk, samt at nesten alle arbeider- og funksjonærboliger er bevarte. Bare en bolig måtte vike da riksveien ble lagt om. Berger som industrisamfunn er det best bevarte eksempelet på den patriarkalske filantropiske industrisamfunnsmodellen som gründerne fra Broager i Danmark brakte til Norge.

Jernverket Eidsfoss

Eidsfoss jernverk ble anlagt 1697 av generalløytnant Caspar Herman Hausmann (1653–1718). Hans slekt eide verket til 1757, som til 1775 hadde privilegium på å tilvirke stål og rett til trekull innenfor en avstand av 3 mil; tømmerhogst var forbudt. Peder von Cappelen kjøpte 1795 verket, som var i familiens eie til 1861. Jernverket ble nedlagt 1873, deretter en tid produksjon av støpegods, landbruksmaskiner og godsvogner til NSB, senere mekanisk verksted. Eidsfoss Verk er et unikt kulturhistorisk bygningsmiljø med hovedgården (fredet 1923), et historisk hageanlegg og rundt 25 bevaringsverdige bygninger som danner en helhet som representerer et av Norges best bevarte jernverkssamfunn.

Hovedgården, Eidsfoss Verk. Foto: Mekonnen Wolday.

Samlingsplan Del II – Museumshistorikk og samlingsprofil

Munchs Hus i Åsgårdstrand

Anlegget består av 3 bygninger, Edvard Munchs sommerhus, atelier og avtrede. Bygningene er frittstående, beliggende i en stor park. Gaten som eiendommen ligger i, het opprinnelig Nygaards-gaten. Etter kunstnerens død ble gaten omdøpt til Edvard Munchs gate til minne om han. I likhet med mange andre bolighus i nordre del av Åsgårdstrand lå Edvard Munchs eiendom på gården Nygårds grunn. Tomten var bygslet, og Munch måtte betale en årlig bygselsavgift. Bolighusets alder er ukjent, men kan dokumenteres tilbake til 1830 gjennom en såkalt grunnseddel, men er antakelig eldre. De eldste bygningsdelene er i empirestil, noe som kan tilsa at huset er bygd en gang mellom 1810 og 1830.

Maleren Edvard Munchs hus, Åsgårdstrand. Foto: Mekonnen Wolday.

Edvard Munch kjøpte huset i 1898. Det er foretatt noen endringer i huset: I det tidligere uinnredete ved- og lagringsrommet mot nord innredet Munch gjesterom. Rommet ble panelt innvendig. I 1902 bygde han et bislag på vestfasaden mot gaten og ny inngangsdør og veranda på østfasaden mot fjorden. Atelieret ble reist i 1899. Dagens atelier er en kopi, oppført i 1969. Det fantes en kjøkkenhage på eiendommen da Edvard Munch kjøpte den. Munch videreutviklet grønnsaks- og frukthagen med blant annet stikkelsbær, rips, epler og moreller. For øvrig var det selvgrodde busker og trær på eiendommen. Anlegget ble fredet av Riksantikvaren i 2013.